

УДК 347.962:341.1

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ СУДОУСТРОЮ ТА СТАТУСУ СУДДІВ, ЇХ ЗМІСТ І КЛАСИФІКАЦІЯ

Ольга САЛЕНКО,

здобувач кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

SUMMARY

This article researches the concept of international standards as legal phenomenon. This work offers variants of classification of the international standard's system, which is valuable to formation doctrinal aspects in harmonization procedure of Ukrainian legislation about judicature and judges' status with international standards. Also it offers the solutions to answers about clear directions of what and where it should be approached. In the context of this research the history of Ukrainian participation in different international organizations, particularly in the United Nations, the Council of Europe and the European Union, is briefly analyzed.

Key words: harmonization of legislature, international standards, european standards, the United Nations, the Council of Europe, the European Union.

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено поняття міжнародних стандартів як правового явища, наведено варіанти класифікації системи стандартів такого роду, що має важливе значення для формування доктринальних підходів до процесу гармонізації законодавства України про судоустрій і статус суддів із міжнародними стандартами. Запропоновано шляхи визначення чіткого орієнтиру такого наближення. У контексті дослідження стисло проаналізовано історію членства України в різних міжнародних організаціях, зокрема Організації Об'єднаних Націй, Раді Європи та Європейському Союзу.

Ключові слова: гармонізація законодавства, міжнародні стандарти, європейські стандарти, Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, Європейський Союз.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси, що відбуваються в різних регіонах та на різних континентах між країнами з різними правовими традиціями, відрізняються за темпом, способом, формою та змістом. Обов'язковою умовою інтеграційних процесів, що відбуваються у світі, є створення спільного правового простору для регулювання міжнародних відносин через гармонізацію правових приписів національного законодавства із загальновизнаними міжнародними стандартами. Логіка наукового пошуку вимагає точного з'ясування змісту відповідних термінів та інших елементів понятійного апарату певного правового явища, що є предметом конкретного дослідження. Так, під час формування доктринальних підходів до процесу гармонізації законодавства України про судоустрій і статус суддів із міжнародними стандартами вбачається за необхідне провести комплексний аналіз поняття «міжнародні стандарти».

Виклад основного матеріалу. В умовах реформування вітчизняної судової системи словосполучення «міжнародні стандарти», «європейські стандарти» є часто вживаними серед політиків, юристів, науковців і громадськості. Водночас уявлення про сутність таких стандартів є дуже приблизним. Загалом у правовому розумінні міжнародні стандарти – це установлені міжнародно-правовими актами певні мінімальні вимоги,

яких зобов'язані дотримуватися у процесі національної законотворчості всі держави.

У контексті тематики цього дослідження насамперед варто з'ясувати зміст загального поняття «стандарт». Сучасні словники переважно відносять основне значення цього слова до технічної галузі, крім того, стандартом є також єдина типова форма організації, проведення, виконання чого-небудь, норма (шаблон, трафарет, штамп), позбавлена індивідуальних особливостей, своєрідності, оригінальності [8, с. 372]. У свою чергу в науковій літературі трактування терміна «стандарт» є дещо відмінним. По-перше, це сформульовані принципи та правила, що регулюють певну діяльність; по-друге, це нормативні документи, які фіксують окремі принципи і правила [16, с. 3]. Таким чином, можна дійти висновку, що правові стандарти – це сукупність єдиних, типових принципів і правил поведінки суб'єктів права, відображених у джерелах права.

Дослідження процесу гармонізації законодавства України про судоустрій і статус суддів із міжнародними стандартами спонукає до розкриття змісту дефініції «міжнародні стандарти». Так, автори юридичної енциклопедії під цим поняттям розуміють міжнародно-правові норми і принципи, що закріплюють правила поведінки суб'єктів міжнародного права в тих чи інших сферах міжнародно-державного співробітництва. Стан-

дарті встановлюють певні мінімальні вимоги, дотримуватися яких повинні всі держави. Міжнародні стандарти містяться в міжнародних договорах, інших джерелах міжнародного права та в міжнародних документах, не наділених обов'язковою юридичною силою, що приймаються окремими міжнародними організаціями [14, с. 615]. Водночас у жодному офіційному міжнародно-правовому документі, яким закріплено такі стандарти, власне дефініції міжнародних правових стандартів не надано.

Авторський підхід до визначення міжнародних стандартів застосував професор В.М. Баймуратов, на думку якого, підписання двома й більше державами міжнародних угод із переважного кола питань міжнародних відносин, їх легалізація та реалізація – це процес розробки, визнання, прийняття на себе зобов'язань із виконання й реалізації міжнародних правил поведінки, що мають нормативний, типологічний, стереотипний характер, і внаслідок своєї обов'язковості, повторюваності та передбачуваності стають міждержавними, а в широкому розумінні – міжнародними стандартами [1, с. 20-21]. Проте слід зауважити, що не в усіх випадках укладення або прийняття суб'єктами міжнародного права міжнародних нормативно-правових актів створюються міжнародні правові стандарти.

Досліджуючи європейські міждержавні правові системи, Л.А. Луць визначає загальноновизнані європейські правові стандарти як єдині, типові принципи й норми, які зафіксовані в основних джерелах права регіональних міждержавно-правових систем та є мінімальними правовими вимогами щодо правових систем держав-учасниць [3, с. 175].

Теоретико-методологічна специфіка дослідження поняття та змісту міжнародних правових стандартів полягає в тому, що правові стандарти будь-якої сфери не можна розглядати ізольовано від розвитку всієї правової системи, всіх її галузевих та інституціональних елементів. Проте будь-які міжнародні стандарти мають відносно самостійну й незалежну природу: вони формуються в конкретно визначеній правовій системі, зумовлені розвитком цієї системи та є особливим інструментом «галузевого» призначення.

Отже, міжнародні стандарти взаємодіють не лише з галуззю права, до якої вони належать (декількох галузей права), а й зі всією правовою системою загалом, тими суспільними відносинами, які регулюються відповідними галузевими правовими інститутами й нормами та в яких відображено природу самих правових відносин [9, с. 241]. Наприклад, аналіз окремих інститутів судоустрою та статусу суддів як елемента судової системи засвідчує, що міжнародні стандарти в цій сфері стосуються не лише законодавчих положень, якими регулюються ці окремі інститути судочинства, а й системи національного законодавства про судоустрій і

статус суддів та системи національного права в цілому, а також певних конституційних інститутів (президента, парламенту) та інших суспільних відносин.

Водночас слід зауважити, що дослідження явища міжнародних стандартів значно ускладнюється відсутністю будь-якого вичерпного їх переліку, загальної класифікації, положень національного законодавства щодо механізму реалізації таких стандартів, критеріїв визначення їх обов'язкового чи рекомендаційного характеру у правозастосовній діяльності.

Зазначимо, що останнім часом тема застосування міжнародно-правових стандартів у більшості галузей права є досить актуальною. Відповідній проблематиці присвячено праці багатьох українських учених, серед яких В.М. Баймуратов, В.Д. Бринцев, І.А. Войтюк, Т.С. Демченко, С.В. Ківалов, І.В. Кравчук, Р.О. Куйбіда, І.І. Лукаш, Л.А. Луць, В.Т. Маляренко, Г.О. Мурашин, І.В. Назаров, С.В. Шевчук, К.В. Ященко та інші.

Ідеї об'єднання європейських держав, міжнародно-правової інтеграції походять із далекого минулого, проте саме на сучасному етапі розвитку міждержавних відносин ці процеси відіграють особливу роль. Постійне ускладнення функцій, які має здійснювати міжнародне право, зумовлює, відповідно, збільшення кількості міжнародних правових актів – джерел міжнародного права, в яких закріплено загальноновизнані стандарти. Як правило, ці стандарти об'єктивуються у джерелах міжнародного права, які в міжнародно-правовій літературі набувають подвійного значення – матеріального (міжнародні відносини) та формального (зовнішні форми, що містять юридичні норми), котрі є юридичною категорією та до яких належать міжнародні договори, в тому числі загальні та спеціальні міжнародні конвенції; міжнародні правові звичаї; загальні принципи міжнародного права; судові рішення, постановлені міжнародними судовими органами; правові доктрини.

У контексті наведеного привертає увагу сформульована у правовій доктрині України трирівнева структура застосування міжнародно-правових стандартів у національному законодавстві. По-перше, той чи інший стандарт має бути зафіксований у нормах міжнародного права та, відповідно, мати обов'язковий чи рекомендаційний характер; по-друге, цей стандарт має бути застосовано в юрисдикційних органах, тобто в міжнародних судових інстанціях; по-третє, цей стандарт має бути пояснено й визнано в наукових працях міжнародного рівня [9, с. 257-265].

Власну класифікацію загальної системи стандартів правової держави наводить В.Д. Бринцев. Зокрема, автор поділяє їх на загальні (стандарти у сфері державного устрою, прав людини та матеріального права), процесуальні (стандарти окремих галузей судового процесу – адміністративного, цивільного, господарського, кримінального тощо) та судоустрійні (стандарти, на яких будується система судової влади) [2, с. 36].

Значна кількість науковців ототожнюють міжнародні стандарти із загально визначеними принципами й нормами міжнародного права. Погоджуючись із тим, що ці стандарти вміщують міжнародно-правові норми і принципи, закріплені в міжнародних нормативно-правових актах, та беручи до уваги загальну класифікацію міжнародно-правових норм, пропонуємо визначити міжнародні стандарти за такими критеріями: 1) за змістом і способом закріплення – цілі, принципи, норми; 2) за сферою дії – універсальні, регіональні, партикулярні; 3) за юридичною силою – імперативні, диспозитивні; 4) за функціями в механізмі міжнародно-правового регулювання – матеріальні та процесуальні; 5) за способом створення та формою втілення – звичаєві, договірні та такі, що містяться в рішеннях міжнародних організацій. Аналіз наукових досліджень у цій сфері свідчить, що критерієм поділу міжнародних стандартів на імперативні та диспозитивні може бути не лише їх юридична сила, а й метод правового регулювання. Натомість підставою віднесення до групи універсальних або партикулярних є дія положень, якими закріплено загально визначені міжнародні стандарти щодо кола учасників міжнародно-правових відносин. Так, універсальні стандарти поширюють свою дію на всіх суб'єктів, а партикулярні (локальні або регіональні) – на певну їх кількість.

Враховуючи наведене та беручи до уваги необхідність конструктивного дослідження обраної тематики, доцільним убачається проведення класифікації загально визначених міжнародних стандартів саме у сфері судоустрою та статусу суддів.

Аналізуючи основні положення базових міжнародних документів, варто зауважити, що міжнародні стандарти у сфері судоустрою і статусу суддів достатньо чітко сформульовані, проте логічне й адекватне їх застосування вимагає усвідомлення багаторівневої структури та специфічної природи цих стандартів. Важливим є питання визначення джерел їх закріплення, фактична наявність міжнародних стандартів у сфері судоустрою та статусу суддів, їх обов'язковість, необхідність тлумачення, а також усвідомлення у практичній і науковій діяльності.

Зазначимо, що у працях деяких авторів відображено поодинокі спроби з'ясувати системну природу міжнародних правових стандартів у сфері судоустрою і статусу суддів. Так, І.В. Назаров виокремлює наступні бази правових стандартів: а) базові міжнародні акти, де сформульовані універсальні принципи здійснення судової влади (наприклад, Загальна декларація прав людини 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року, Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року); б) практику Європейського суду із прав людини. Зокрема, упродовж своєї діяльності Європейський суд із прав людини створює широку систему тлумачення кожного

із принципів Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, їх зміст для кожного конкретного випадку, тому сучасне розуміння принципів природного або належного правосуддя неможливе без урахування рішень цього органу; в) спеціальну міжнародно-правову базу (наприклад, Європейська хартія про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року, Основні принципи щодо незалежності правосуддя, схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, Рекомендація № R 94 (12) «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 13 жовтня 1994 року тощо); г) стандарти Європейського Союзу щодо побудови судових систем (наприклад, основним міжнародним актом європейського значення є Хартія Європейського Союзу про основні права від 7 грудня 2000 року). Крім того, щоб отримати детальне уявлення про судові системи країн Європейського Союзу, необхідно звернути увагу на природу європейського права, структуру й повноваження наднаціональних органів (Суду Європейського Союзу) [4, с. 352].

Авторський підхід до побудови системи стандартів, на яких повинна ґрунтуватися національна система судоустрою, належить В.Д. Бринцеву, який виокремив такі їх види:

1) комплексні стандарти, що закріплюють правила розгляду судових справ і загальні принципи (справедливість, неупередженість, публічність, відкритість, рівність всіх перед законом (судом) тощо);

2) стандарти (принципи) побудови системи судових органів (самостійність суду, незалежність суддів, єдність судової системи, доступність структур судової влади для всіх верств населення) [2, с. 36-37].

Говорячи про процес гармонізації українського законодавства про судоустрій і статус суддів із міжнародними стандартами, слід акцентувати увагу на важливості розуміння особливостей геополітичного та історичного осмислення відповідної проблематики.

Правова природа української держави, окрім політичних, соціально-економічних, культурних, духовно-ідеологічних, етичних, демографічних та інших чинників, зумовлена також її історією та географією. Геополітичне становище України є неоднозначним, оскільки вона розташована майже на однакових відстанях від позаєвропейських центрів світової політики та відносно наближена до столиць найбільших європейських держав. Отже, під час визначення системи національних інтересів Україна має враховувати повний спектр питань усіх сфер життя держави та розробляти власну модель орієнтації у світовому просторі. Україна повинна мати власний погляд на події, що відбуваються у світі, на близьке й далеке оточення, з яким вона взаємодіє як самостійний суб'єкт міжнародних відносин. Прийняття такої моделі всіма гілками державної влади та суспільством сприятиме входженню України до світової цивілізації як

рівної серед інших. У цьому контексті слід зауважити, що й у процесі вдосконалення вітчизняної системи правосуддя, підвищення її ефективності, прозорості та доступності варто враховувати рекомендації всіх міжнародних інституцій, які містять побажання щодо формування незалежної судової влади та забезпечення неупередженості суддів.

Зважаючи на викладене, а також беручи до уваги необхідність класифікації загальноновизнаних міжнародних стандартів із метою їх належної практичної реалізації, пропонуємо поділяти загальноновизнані міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів на такі дві загальні групи: 1) міжнародні стандарти, які містяться у загальносвітових документах; 2) загальноновизнані європейські стандарти – міжнародні стандарти, закріплені в європейських міжнародних правових актах.

До першої групи – загальносвітових документів, в яких втілені загальноновизнані міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, – належать такі документи:

- правові акти, розроблені в межах Організації Об'єднаних Націй (ООН) (для довідки: міжнародна організація, заснована 24 жовтня 1945 року на конференції у Сан-Франциско на підставі Хартії Об'єднаних Націй; Україна є членом та однією з держав-засновниць ООН);

- документи Юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA);

- акти Першої світової конференції з незалежності правосуддя;

- акти Міжнародної асоціації суддів, зокрема її Першої експертної комісії (для довідки: Міжнародна асоціація суддів заснована 1953 року в місті Зальцбурзі (Австрія) як професійна неполітична неурядова організація, що об'єднує національні асоціації суддів, вона має дорадчий статус при ООН та Раді Європи; Асоціація суддів України з вересня 2011 року є членом Міжнародної асоціації суддів). Крім того, вартими уваги є акти рекомендаційного характеру, прийняті на багатосторонніх зустрічах асоціацій суддів окремих країн, які є членами Міжнародної асоціації суддів тощо.

До другої групи європейського рівня міжнародних стандартів у сфері судоустрою та статусу суддів слід віднести наступні стандарти:

- принципи та норми, закріплені в міжнародних документах, ухвалених під егідою Ради Європи (для довідки: регіональна міжурядова організація 47 держав-членів в європейському просторі, офіційно заснована 5 травня 1949 року Лондонською Угодою (нині Статут Ради Європи); Україна набула членства в Раді Європи в 1995 році);

- загальноновизнані міжнародні стандарти Європейського Союзу (для довідки: союз держав-членів Європейських спільнот, створений згідно з Догово-

ром про Європейський Союз від 7 лютого 1992 року, підписаним у місті Маастрихт (Нідерланди), який набув чинності 1 листопада 1993 року (Маастрихтський договір)).

У межах ООН, а також Ради Європи та Європейського Союзу сформовано цілий масив міжнародних правових актів, що встановлюють стандарти, критерії, якими мають керуватися держави під час формування й забезпечення умов для роботи своїх судових систем, законодавчого визначення основ взаємовідносин судів з органами законодавчої і виконавчої влади, а також вимог щодо правового статусу судді. Розгалуженість системи міжнародних правових актів, зокрема у сфері судоустрою і статусу суддів, зумовлена складною внутрішньою побудовою міждержавних (міжурядових) організацій, про які йшлося вище, – ООН, Ради Європи та Європейського Союзу.

Враховуючи наведене, пропонуємо структурувати загальноновизнані міжнародні стандарти у сфері судоустрою і статусу суддів за критерієм їх ієрархії на такі види:

- 1) базові універсальні міжнародні стандарти, закріплені в основоположних документах, що визначають стандарти правової держави, в тому числі щодо функціонування, ролі і статусу судової влади, а також гарантій незалежності суддів. На міжнародному рівні такими документами є Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року, а на європейському рівні, відповідно, – Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (Рада Європи), Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року (Європейський Союз), яка є аналогічним із Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод міжнародним договором, прийнятим у межах Європейського Союзу з урахуванням новітніх тенденцій розвитку інституту основних прав за підсумками ХХ сторіччя;

- 2) галузеві міжнародні стандарти у сфері судочинства. Так, загальносвітову систему галузевих міжнародних стандартів у сфері судочинства становлять Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями № 40/32 та № 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та від 13 грудня 1985 року, Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя 1983 року, Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією № 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року, Загальна (Універсальна) хартія судді, схвалена Міжнародною асоціацією суддів 17 листопада 1999 року, Пекінські тези щодо принципів незалежності суддів Юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA), прийняті провідними діячами в галузі правосуддя в LAWASIA, а також суддя-

ми з Азії та тихоокеанського регіону в Пекіні в 1995 році та схвалені на засіданні ради LAWASIA в 2001 році, висновки, прийняті Першою експертною комісією Міжнародної асоціації суддів тощо.

Натомість на європейському рівні зазначену систему утворюють регламенти, директиви, рішення та інші акти нормативного характеру, які приймаються консультативними й експертними інститутами Європейського Союзу; міжнародні договори, однією зі сторін яких є Європейський Союз; резолюції Європейської асоціації суддів, а також документи Ради Європи, ухвалені Комітетом міністрів Ради Європи, Парламентською асамблеєю Ради Європи, Європейською комісією за демократію через право, Комісією Ради Європи з ефективності правосуддя, Консультативною радою європейських суддів, нарадами та конференціями, що проводяться під егідою Ради Європи. Прикладом таких документів є Резолюція Європейської асоціації суддів щодо ситуації в Україні у сфері дисциплінарної відповідальності суддів від 27 вересня 2007 року, Європейська Хартія про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року, Рекомендація № R (94) 12 Комітету міністрів Ради Європи щодо незалежності, ефективності та ролі суддів від 13 жовтня 1994 року, Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів від 23 листопада 2001 року, Висновок № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства від 21-23 листопада 2007 року тощо;

3) міжнародні стандарти, втілені у практиці міжнародних юрисдикційних органів. Ця система утворена практикою Європейського суду із прав людини та прецедентами Суду Європейського Союзу.

Важливим аспектом у процесі класифікації міжнародних стандартів із метою забезпечення належної гармонізації законодавства України про судоустрій і статус суддів із міжнародними стандартами є виокремлення міжнародних стандартів, обов'язкових для національного законодавства, та тих, що мають лише рекомендаційний характер.

Як відомо, європеїзація української правової системи розпочалася після здобуття Україною незалежності в 1991 році. Відтоді основною метою зовнішньої політики України стала інтеграція в міжнародні політичні та економічні структури. Членство України в міжнародних організаціях, зокрема ООН та Раді Європи, ратифікація базових міжнародних документів є суттєвими зовнішніми факторами в запровадженні міжнародних правових стандартів до української правової системи та судової системи зокрема. Так, згідно зі ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, які належним чином ратифіковані, є частиною національного законодавства України.

Нині головними та юридично обов'язковими для України міжнародними документами, що утворюють право кожної людини на справедливий суд, а також рівність усіх перед судом, є насамперед документи ООН, зокрема Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Водночас із набуттям Україною членства в Раді Європи з моменту ратифікації Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод багато загальнозвизнаних норм і принципів, у тому числі тих, що стосуються побудови судової системи, набули для України імперативного характеру. Крім того, рішення Європейського суду із прав людини стали обов'язковими для виконання українською державою, а національні суди дедалі частіше посилаються у своїх рішеннях на практику цього Суду як на джерело права.

Зазначені вище та інші документи є частиною національного законодавства України й підлягають безумовному дотриманню та виконанню. Попри те, що міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, розроблені під егідою Ради Європи, мають, як правило, рекомендаційний характер, держави-члени Ради Європи вважають за необхідне враховувати їх положення в національних законодавствах та у практиці організації й забезпечення діяльності судової влади. Крім того, ст. 15 Статуту Ради Європи надає Комітету міністрів Ради Європи право звертатися до урядів держав-членів із запитом про вжиття заходів на виконання ухвалених ним рекомендацій [11].

Так звані «молоді демократії» (постсоціалістичним державам, що стали на шлях демократичного розвитку й досі не мають належних демократичних традицій) варто широко застосовувати механізми наближення правової системи до європейських норм і стандартів. Вся історія участі України в різних міжнародних організаціях є сталим правовим процесом. Основною міжнародною організацією, в якій Україна бажає набути членства, є Європейський Союз. Зазвичай, розглядаючи питання про вступ країни-претендента до Європейського Союзу, Європейська комісія, крім інформації, наданої самою державою, бере до уваги також документи інших міжнародних організацій, насамперед Ради Європи, котра є визнаним авторитетом зі встановлення контролю за дотриманням стандартів у сфері демократії, верховенства права та прав людини. Саме запровадження стандартів Ради Європи в цій сфері слід розглядати як головний політичний пріоритет держави та ключовий механізм досягнення відповідності нашої держави насамперед політичним критеріям членства в Європейському Союзі.

Таким чином, міжнародні документи, прийняті під егідою Ради Європи, мають неабияке значення для України, оскільки в більшості з них враховано особливості «нових демократій». Отже, Україна, будуючи свою демократичну і правову державу, має

можливість врахувати досвід розвинених демократій, скористатися їх консультативною і практичною допомогою.

Свої рекомендації щодо формування й забезпечення умов, необхідних для роботи національних судових систем, висловлює також Європейський Союз щодо країн, які прагнуть увійти до складу цього наднаціонального об'єднання як повноправні члени. Як відомо, правовою основою відносин між Україною та Європейським Союзом є Угода про партнерство і співробітництво між Україною й Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року, яка набула чинності 1 березня 1998 року. Цією Угодою започатковано співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних і гуманітарних питань. На виконання цієї Угоди та з метою реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу українською владою розроблено низку документів. Водночас із 5 березня 2007 року розпочато переговори про укладення нової угоди, яка має замінити Угоду про партнерство та співробітництво. Під час паризького Саміту Україна – ЄС (вересень 2008 року) досягнуто компромісного рішення щодо назви цього документа – Угода про асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським Союзом і його державами-членами з іншої сторони (Угода про асоціацію). Зміст Угоди про асоціацію розроблено конкретно для України, що дає змогу перейти від партнерства і співробітництва до політичної асоціації й економічної інтеграції. Підписання цього документа було заплановане на 28 листопада 2013 року, проте не відбулося, хоча політичну частину Угоди про асоціацію все ж було підписано 21 березня 2014 року. Зауважимо, що у ст. 1 цього документа визначено мету й цілі асоціації між Україною та Європейським Союзом, у тому числі йдеться про співробітництво у сфері юстиції [12].

На сьогодні відповідно до Закону України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 21 листопада 2002 року № 228-IV основною метою України в напрямі інтеграції до Європейського Союзу є адаптація національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, зокрема, поетапне прийняття та впровадження нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства Європейського Союзу [10]. Правова система України перебуває на стадії наближення та попередньої адаптації до правової системи Європейського Союзу, й основним способом інтеграції тут має бути гармонізація законодавства, що полягає в його цілеспрямованому узгодженні шляхом усунення суперечностей. Гармонізація законодавства потребує ґрунтовного аналізу нормативно-правових положень права Європейського Союзу, особливостей нормативно-правового регулювання в Україні. Тому на цьому етапі необхідним є розроблення проектів

нормативно-правових приписів, які могли б відповідати правовим стандартам Європейського Союзу та не завдавати шкоди правовій системі України, зокрема її нормативній частині. Така процедура не повинна бути сліпим копіюванням директив Європейського Союзу, до того ж основну увагу слід приділяти не кількості законів, а якості втілення в них основних принципів європейської політики. Гармонізація національного законодавства та Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими співтовариствами й їх державами-членами мають розглядатися як засіб, за допомогою якого Україна зможе послідовно реалізувати всі свої пріоритети.

Враховуючи нинішній політико-правовий статус України щодо Європейського Союзу, варто зауважити, що на відміну від міжнародних стандартів у сфері судустрою і статусу суддів, ухвалених під егідою Європейського Союзу, лише положення Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами як для нашої держави, так і для Європейського Союзу мають обов'язковий характер. Водночас оскільки підписання політичної частини Угоди про асоціацію є вагомим кроком на шляху інтеграції України до Європейського Союзу, слід наголосити, що запровадження подальших позитивних змін у цьому напрямі здатне наблизити правову систему України до прогресивних моделей європейських правових систем.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що під загально-визнаними міжнародними стандартами у сфері судустрою і статусу суддів слід розуміти міжнародні правові норми та принципи, закріплені в міжнародних нормативно-правових актах (загальносвітового чи європейського рівня) обов'язкового або рекомендаційного характеру, які встановлюють стандарти, критерії, якими повинні керуватися суб'єкти міжнародного права (держави) під час формування та забезпечення умов для роботи своїх судових систем, законодавчого визначення основ взаємовідносин судів з органами законодавчої й виконавчої влади, а також вимог до поведінки суддів, їх відбору, призначення, просування по службі, відповідальності тощо.

Досліджуючи питання гармонізації національного законодавства про судустрій і статус суддів із міжнародними стандартами та правову природу цих стандартів, необхідно звернути увагу й на принцип застосування та взаємодії міжнародного права з національним правом. Так, у Декларації про державний суверенітет України проголошувалося визнання переваги загальнолюдовських цінностей над класовими, пріоритету загально-визнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права [5]. Водночас ні в Конституції України, зокрема у ст. 9, ні в чинних законах нашої держави принцип «примату норм міжнародного права» не зафіксований. Вважаємо, що відсутність

чітких положень про пріоритет норм міжнародного права негативно впливає на ефективність національної законотворчої діяльності, зокрема й у сфері судоустрою і статусу суддів, та знижує результативність застосування міжнародних стандартів у правовому полі нашої держави. За таких умов зближення правових систем ООН, Ради Європи, Європейського Союзу та України фактично залишається на рівні декларацій і побажань, а приєднання України до міжнародних конвенцій та інших міжнародних документів має радше політичний, а не міжнародно-правовий характер. Перенесення декларативних положень міжнародних спільнот у площину практичної реалізації не лише на політичному, а й на правовому рівні сприятиме формуванню правового механізму взаємодії правових систем (у тому числі судових) міжнародних організацій та України, дасть змогу вжити на державному рівні заходів не лише щодо впровадження міжнародного права в національне законодавство, а й щодо підготовки правової системи України до такого впровадження. Реальне втілення принципу примату міжнародного права є для нашої держави певною політико-правовою гарантією стабільності у відносинах із країнами Європи і світу, а також правовим засобом захисту законних інтересів України.

Окрім того, необхідною умовою належного усвідомлення змісту загальноновизнаних міжнародних стандартів як правового явища, розуміння їх системи є точне визначення на законодавчому рівні спільної сфери застосування права ООН, Ради Європи та Європейського Союзу у правовій системі України, а також розроблення спеціальних нормативних положень, які встановлювали б чіткі умови, підстави, способи, форми та обсяги взаємодії загальноновизнаних міжнародних стандартів і законодавства України.

Висновки. Виконання міжнародних угод є ключовим питанням державної політики України у сфері європейської та міжнародної інтеграції. Практичним інструментом досягнення успіху в цьому є наближення законодавства, що в широкому розумінні передбачає також забезпечення відповідності вітчизняної правозастосовної практики міжнародним законодавчим приписам. Отже, важливо закласти належне інституційно-правове підґрунтя для реалізації процесу наближення в найбільш ефективний спосіб, посилюючи при цьому потенціал усього суспільства – від законодавців і посадових осіб, які приймають стратегічні рішення, до фахівців, відповідальних за вирішення галузевих питань.

Список використаної літератури

1. Баймуратов В.М. Европейские стандарты локальной демократии и местное самоуправление в Украине. – Х. : Одиссей, 2000. – 80 с.
2. Бринцев В.Д. Система організаційного забезпечення судової влади України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10 / В.Д. Бринцев. – Х., 2011. – 520 с.
3. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 / Л.А. Луць. – Львів, 2004. – 447 с.
4. Назаров І.В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: порівняльно-правовий аналіз : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10 / І.В. Назаров. – Х., 2011. – 448 с.
5. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
6. Міжнародні стандарти у сфері судочинства. – К. : Істина, 2010. – 488 с.
7. Міжнародні стандарти незалежності суддів : зб. документів. – К. : Поліграф-Експрес, 2008. – 184 с.
8. Новий глумачний словник української мови : у 4 т. / Уклад. В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – К. : Аконіт, 1998. – Т. 4. – 941 с.
9. Правова доктрина України : у 5 т. – Т. 2: Публічно-правова доктрина України / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, М.П. Кучерявенко та ін. ; за заг. ред. Ю.П. Битяка. – Х. : Право, 2013. – 864 с.
10. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 21 листопада 2002 р. № 228-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-15>.
11. Статут Ради Європи : міжнародний документ від 5 травня 1949 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_001.
12. Угода про асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським Союзом і його державами-членами з іншої сторони // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://comeuroint.rada.gov.ua/comevrouint/doccatalog/document?id=56219>.
13. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1996 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_012.
14. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. – К. : Українська енциклопедія, 2003. – Т. 5: П–С. – 736 с.
15. Лукашук І.І. Нормы международного права в международной нормативной системе. – М. : Спарк, 1997. – 322 с.
16. Николаева С.А., Шебек С.В. Корпоративные стандарты: от концепции до инструкции, практика разработки. – М. : Книжный мир, 2002. – 333 с.